

12

Hızlandırıcıyla Sürümlü Sistemlerde Çoğaltma Katsayılarının Homotopy Pertürbasyon Metodu ile Bulunması

Şükran ÇAVDAR, Ali GÖKSU

İstanbul Teknik Üniversitesi, Enerji Enstitüsü, Nükleer Araştırmalar ABD

IV. Ulusal Parçacık Hızlandırıcıları ve Uygulamaları Kongresi
30 Ağustos - 1 Eylül 2010, Bodrum, Türkiye

- Hızlandırıcı Sürümlü Sistemler (ADS)
- Homotopi Pertürbasyon Metodu (HPM)
- Problem Formülasyonu
- Problemin Çözümü
- Çoğaltma Katsayılarının Bulunması
- Sonuçlar ve Tartışma

1

Hızlandırıcı Sürümlü Sistemler

- Çift amaçlı sistemler olup
  - Günümüz reaktörlerinden çıkan nükleer atığın yakılması (*insinerasyon*) ve dönüştürülmesi (*tranmutasyon*)
  - Güç üretimibirlikte hedeflenmektedir.
- Üç bileşenden;
  - Hızlandırıcı
  - Spallasyon kaynağı
  - Kritikaltı kalpoluşan sistemlerdir.
- Alt kritik reaktörlerle çalışıldığından güvenlik avantajına sahip sistemlerdir.
- Güç, hem kaynak şiddeti hem de kritikliğin kontrolü ile ayrı ayrı denetlenebilmektedir.

2

Homotopi Pertürbasyon Metodu-1

Homotopy Pertürbasyon Metodu'nun ele aldığı problemler

$$A[u(\vec{r})] - f(\vec{r}) = 0, \quad \vec{r} \in \Omega \quad \text{1}$$

$$B(u, \partial u / \partial n) = 0, \quad \vec{r} \in \Gamma$$

$$A = L + N$$

biçiminde genelleştirilebilir. Bu problem için $H : R \times [0, 1] \rightarrow R$ olmak üzere Homotopi

$$H(v; p) = (1 - p)\{L[v(\vec{r}; p)] - L[u_0(\vec{r})]\} + p\{A[v(\vec{r}; p)] - f(\vec{r})\} = 0 \quad \text{2}$$

olarak kurulabilir.

$$p = 0 \Rightarrow L[v(\vec{r}; 0)] - L[u_0(\vec{r})] = 0$$

$$p = 1 \Rightarrow A[v(\vec{r}; 1)] - f(\vec{r}) = 0 \quad \text{3}$$

$$v(\vec{r}; p) \in R$$

bilinmeyen fonksiyon

3

Homotopi Pertürbasyon Metodu-2

p parametresi $[0,1]$ aralığında olduğundan küçük parametre sayılabilir ve pertürbasyon açılımı uygulanabilir. Buna dayanarak Homotopi Pertürbasyon Metodu 2 denkleminin çözümünün

$$v(\vec{r}; p) = p^0 v_0(\vec{r}; p) + p^1 v_1(\vec{r}; p) + p^2 v_2(\vec{r}; p) + \dots = \sum_{i=0}^{\infty} p^i v_i(\vec{r}; p) \quad 4$$

biçiminde olduğunu varsayar. Buna göre 3 denkleminin çözümü $p=1$ için 1 denkleminin yaklaşık çözümünü vermektedir.

$$u(\vec{r}) = \lim_{p \rightarrow 1} v(\vec{r}; p) = \lim_{p \rightarrow 1} (p^0 v_0(\vec{r}; p) + p^1 v_1(\vec{r}; p) + p^2 v_2(\vec{r}; p) + \dots)$$

$$u(\vec{r}) = \sum_{i=0}^{\infty} u_i(\vec{r})$$

4

Homotopi Pertürbasyon Metodu-3

Yöntemin uygulanışı sırasında 4 bağıntısı 2 denkleminde yerine konmakta ve p katsayıları aynı olan terimler ayrı ayrı toplanmaktadır.

$$H(v; p) = (1 - p) \{L[v_0(\vec{r}; p) + p^1 v_1(\vec{r}; p) + \dots] - L[u_0(\vec{r})]\} + p \{A[v_0(\vec{r}; p) + p^1 v_1(\vec{r}; p) + \dots] - f(\vec{r})\} = 0$$

$$p^0 : L[v_0(\vec{r}; p)] - L[u_0(\vec{r})] = 0$$

$$p^1 : L[v_1(\vec{r}; p)] - L[v_0(\vec{r}; p)] - L[v_0(\vec{r}; p)] + A[v_0(\vec{r}; p)] - pf(\vec{r}) = 0$$

$$p^2 : L[v_2(\vec{r}; p)] - L[v_1(\vec{r}; p)] - L[v_1(\vec{r}; p)] + A[v_1(\vec{r}; p)] = 0$$

⋮

$$u(\vec{r}) = \lim_{p \rightarrow 1} v(\vec{r}; p) = \lim_{p \rightarrow 1} \sum_{i=0}^{\infty} p^i v_i(\vec{r}; p) = \sum_{i=0}^{\infty} u_i(\vec{r})$$

Başlangıç varsayımı u_0 yardımıyla v_0 ve ardından tek tek v_1 , v_2 hesaplanabilir. Böylece serinin elemanları bulunmuş olur.

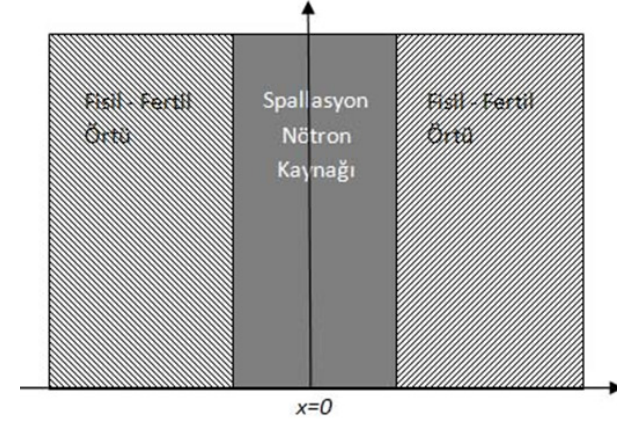
5

Problem Formülasyonu-1

Spallasyon kaynağı bölgesini ifade eden denklemler

$$\frac{d^2 \phi_1^s(x)}{dx^2} - \kappa_{1s}^2 \phi_1^s(x) = -\frac{q(x)}{D_1^s} \quad 5$$

$$\frac{d^2 \phi_2^s(x)}{dx^2} - \kappa_{2s}^2 \phi_2^s(x) = -\frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s \phi_1^s(x)}{D_2^s}$$

Spallasyon kaynağı bölgesinde geçerli olan ek akı denklemleri

$$\frac{d^2 \psi_1^s(x)}{dx^2} - \kappa_{1s}^2 \psi_1^s(x) = -\frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s \psi_2^s(x)}{D_1^s}$$

$$\frac{d^2 \psi_2^s(x)}{dx^2} - \kappa_{2s}^2 \psi_2^s(x) = 0 \quad 6$$

$$k_q = \frac{\int_0^a \psi_1^s(x) q_0(x) dx}{\int_0^a q_0(x) dx}$$

6

Problem Formülasyonu-2

Fisil/Fertil örtü bölgesini modelleyen denklemler

$$\frac{d^2 \phi_1^f(x)}{dx^2} - \kappa_{1f}^2 \phi_1^f(x) = -\frac{v \Sigma_{f2}^f}{D_1^f k} \phi_2^f(x)$$

7

$$\frac{d^2 \phi_2^f(x)}{dx^2} - \kappa_{2f}^2 \phi_2^f(x) = -\frac{\Sigma_{s2 \leftarrow 1}^f}{D_2^f} \phi_1^f(x)$$

Ek akı denklemleri

$$\frac{d^2 \psi_1^f(x)}{dx^2} - \kappa_{1f}^2 \psi_1^f(x) = -\frac{\Sigma_{s2 \leftarrow 1}^f}{D_1^f} \psi_2^f(x)$$

8

$$\frac{d^2 \psi_2^f(x)}{dx^2} - \kappa_{2f}^2 \psi_2^f(x) = -\frac{v \Sigma_{f2}^f}{D_2^f} \psi_1^f(x)$$

$$k_s = \frac{\int_a^b \psi_1^f(x) v \Sigma_{f2}^f \phi_2^s(x) dx}{\int_a^b v \Sigma_{f2}^f \phi_2^s(x) dx}$$

7

Kaynak Bölgesine HPM Uygulama

Hızlı grup akısı çözümü için 2 denkleminde verilen homotopi kurulduktan sonra 4 bağıntısı bu denkleminde yerine konur:

$$\frac{d^2 v_1^s}{dx^2} - \frac{d^2 \phi_{10}^s}{dx^2} + p \frac{d^2 \phi_{10}^s}{dx^2} - p \kappa_{1s}^2 v_1^s + p \frac{S}{D_1^s} = 0$$

$$\phi_{10}(x) = A_1^s x + B_1^s$$

$$x = 0 \text{ da } \frac{d\phi_{10}(x)}{dx} = 0 \Rightarrow \phi_{10}(x) = B_1^s$$

$$p^0 : \frac{d^2 v_{10}^s(x)}{dx^2} = 0$$

$$v_{10}^s(x; p) = B_1^s$$

$$A = \frac{d^2}{dx^2} - \kappa_{1s}^2$$

$$p^1 : \frac{d^2 v_{11}^s(x)}{dx^2} - \kappa_{1s}^2 v_{10}^s(x) + \frac{S}{D_1^s} = 0$$

$$v_{11}^s(x; p) = p^0 \left(B_1^s \kappa_{1s}^2 \frac{x^2}{2!} - \frac{S}{D_1^s} \frac{x^2}{2!} \right)$$

$$L = \frac{d^2}{dx^2}$$

$$p^2 : \frac{d^2 v_{12}^s(x, y)}{dx^2} - \kappa_{1s}^2 v_{11}^s(x) = 0$$

$$v_{12}^s(x; p) = p^2 \left(B_1^s \kappa_{1s}^4 \frac{x^4}{4!} - \frac{S}{D_1^s} \kappa_{1s}^2 \frac{x^4}{4!} \right)$$

⋮

⋮

Elde edilen seri elemanları toplanarak akı bulunur.

$$\phi_1^s(x) = \lim_{p \rightarrow 1} v_1 = B_1^s \text{Cosh}(\kappa_{1s} x) - \frac{S}{D \kappa_{1s}^2} [\text{Cosh}(\kappa_{1s} x) - 1]$$

8

Kaynak Bölgesine HPM Uygulama

Termal grup akısı çözümü aynı adımlar uygulanır:

$$\frac{d^2 v_2^s}{dx^2} - \frac{d^2 \phi_{20}^s}{dx^2} + p \frac{d^2 \phi_{20}^s}{dx^2} - p \kappa_{2s}^2 v_2^s + p \frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s}{D_2^s} \phi_1^s = 0$$

$$\phi_{20}(x) = A_2^s x + B_2^s$$

$$A = \frac{d^2}{dx^2} - \kappa_{2s}^2$$

$$x = 0 \text{ da } \frac{\phi_{20}(x)}{dx} = 0 \Rightarrow \phi_{20}(x) = B_2^s$$

$$p^0 : \frac{d^2 v_{20}^s(x)}{dx^2} = 0$$

$$v_{20}^s(x; p) = B_2^s$$

$$p^1 : \frac{d^2 v_{21}^s(x)}{dx^2} - \kappa_{1s}^2 v_{20}^s(x) + \frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s}{D_2^s} \phi_1^s = 0$$

$$v_{21}^s(x; p) = p^0 \left(B_2^s \kappa_{2s}^2 \frac{x^2}{2!} - \frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s}{D_2^s \kappa_{1s}^2} \left(B_1^s - \frac{S}{D_1^s \kappa_{1s}^2} \right) \text{Cosh}(\kappa_{1s} x) - \frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s}{D_2^s} \frac{S}{D_1^s \kappa_{1s}^2} \frac{x^2}{2!} \right)$$

$$p^2 : \frac{d^2 v_{22}^s(x, y)}{dx^2} - \kappa_{2s}^2 v_{21}^s(x) = 0$$

$$v_{22}^s(x; p) = p^2 \left(B_2^s \kappa_{2s}^4 \frac{x^4}{4!} - \frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s \kappa_{2s}^2}{D_2^s \kappa_{1s}^4} \left(B_1^s - \frac{S}{D_1^s \kappa_{1s}^2} \right) \text{Cosh}(\kappa_{1s} x) - \frac{\sum_{s2 \leftarrow 1}^s}{D_2^s} \frac{S \kappa_{2s}^2}{D_1^s \kappa_{1s}^2} \frac{x^4}{4!} \right)$$

⋮

⋮

Elde edilen seri elemanları toplanarak akı bulunur. Termal akı için kapalı bir form elde etmek olanaklı olmamaktadır. Ancak en az 6 seri elamanı alınarak tam çözüm elde edilmektedir.

9

Kaynak Bölgesine HPM Uygulama

Akının hesaplanmasında izlenen yollar takip edilerek kaynak bölgesi ek akıları bulunur. Termal ek akı için kapalı form:

$$\psi_2^s(x) = E_2^s \text{Cosh}(\kappa_{2s}x)$$

Ancak, hızlı ek akı için kapalı bir form elde etmek olanaklı olmamaktadır. Az sayıdaki seri elemanı alınarak tam çözüm elde edilmektedir.

```

g := 0
For[g = 1, g ≤ 2, g++,
  h = g - 1;
  Toplam[x_, g] = 0;
  For[m = 2, m < 10, m++,
    l = m - 1;
    If[g ≤ 1,
      U[x_, g, m] = Integrate[Integrate[K[1]^2 * U[x, g, l], x], x];
      Toplam[x_, g] = Toplam[x, g] + U[x, g, m];
      U[x_, g, m] = Integrate[Integrate[K[2]^2 * U[x, g, l], x], x]
        - Integrate[Integrate[E_s[2] * U[x, h, l] / DS[2], x], x];
      Toplam[x_, g] = Toplam[x, g] + U[x, g, m];
    ];
  ];
];

```

10

Fisil Bölgeye HPM Uygulama

Fisil/Fertil bölgede hem akıllar hem de ek akıllar için kuple denklemler sözkonusudur. Bu nedenle elde edilen seri çözümlerin kapalı formlarını elde etmek olanaklı olmamaktadır.

$$\frac{d^2}{dx^2}(v_{10}^f + pv_{11}^f + \dots) - \kappa_{1f}^2(v_{10}^f + pv_{11}^f + \dots) + p \frac{d^2 \phi_{10}^f}{dx^2} + \frac{v \Sigma_{f2}^f}{D_1^f k} (v_{20}^f + pv_{21}^f + \dots) = 0$$

$$\frac{d^2}{dx^2}(v_{20}^f + pv_{21}^f + \dots) - \kappa_{2f}^2(v_{20}^f + pv_{21}^f + \dots) + p \frac{d^2 \phi_{20}^f}{dx^2} + \frac{\Sigma_{s2 \leftarrow 1}^f}{D_2^f} (v_{10}^f + pv_{11}^f + \dots) = 0$$

$$\frac{d^2}{dx^2}(v_{10}^f + pv_{11}^f + \dots) - \kappa_{1f}^2(v_{10}^f + pv_{11}^f + \dots) + p \frac{d^2 \psi_{10}^f}{dx^2} + \frac{\Sigma_{s2 \leftarrow 1}^f}{D_1^f} (v_{20}^f + pv_{21}^f + \dots) = 0$$

$$\frac{\partial^2}{\partial x^2}(v_{20}^f + pv_{21}^f + \dots) - \kappa_{2f}^2(v_{20}^f + pv_{21}^f + \dots) + p \frac{d^2 \psi_{20}^f}{dx^2} + \frac{v \Sigma_{f2}^f}{D_2^f} (v_{10}^f + pv_{11}^f + \dots) = 0$$

$$\phi_{10}^f(x) = B_1^f$$

$$\phi_{20}^f(x) = B_2^f$$

$$\psi_{10}^f(x) = E_1^f$$

$$\psi_{20}^f(x) = E_2^f$$

11

Sayısal Uygulama

Fisil örtü bölgesi için iki enerji grup sabitleri (Kobayashi, 2000)

^{235}U (%)	g	D_g (cm)	Σ_{rg} (cm $^{-1}$)	$\nu\Sigma_{fg}$ (cm $^{-1}$)	$\Sigma_{(s,2\leftarrow 1)}$ (cm $^{-1}$)
2.7	1	1.2105	0.033338	0.0	0.0295616
2.7	2	0.21958	0.085579	0.11772	0.0

Spallasyon kaynağı bölgesi için iki enerji grup sabitleri

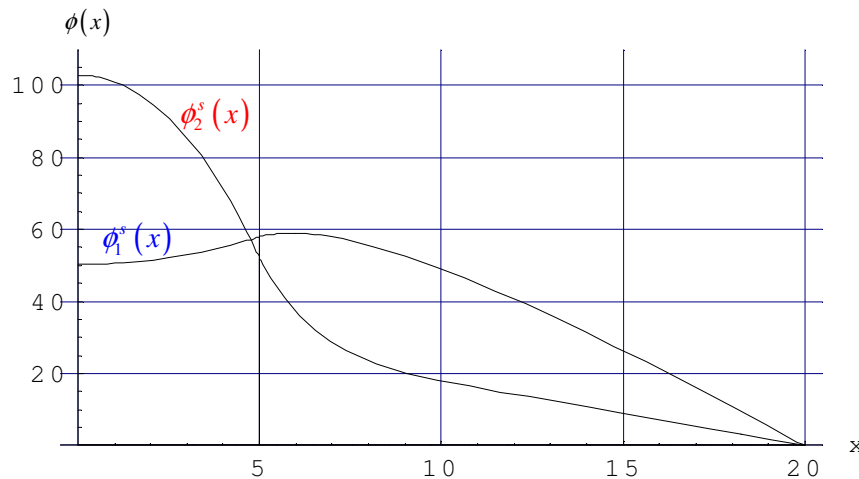
g	D_g (cm)	Σ_{rg} (cm $^{-1}$)	$\Sigma_{(s,2\leftarrow 1)}$ (cm $^{-1}$)
1	0.8800	0.0300	0.0250
2	0.2000	0.00500	0.0

$$k_s = 0.83658$$

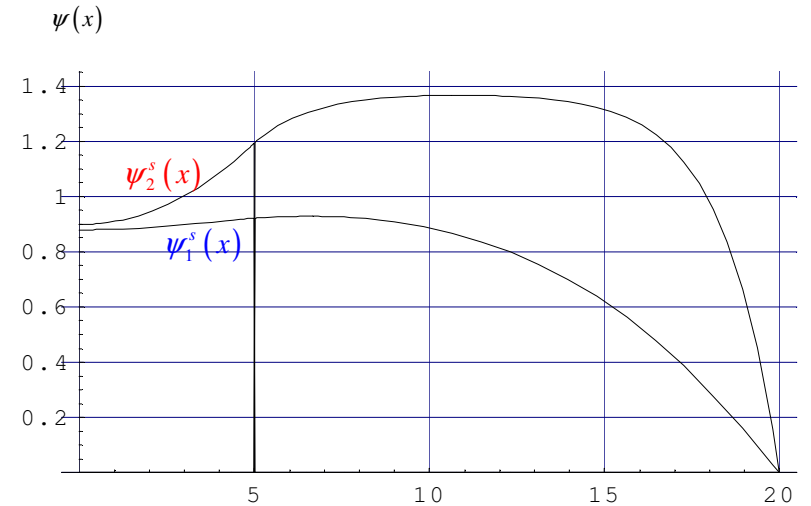
$$k_q = 0.895187$$

$$k_s = \frac{\int_a^b \psi_1^f(x) \nu \Sigma_{f2}^f \phi_2^s(x) dx}{\int_a^b \nu \Sigma_{f2}^f \phi_2^s(x) dx}$$

$$k_q = \frac{\int_0^a \psi_1^s(x) q_0(x) dx}{\int_0^a q_0(x) dx}$$

Hızlı ve Termal Akılar

Hızlı ve Termal Ek Akılar

- Tek gruplu ADS modeli problemine HPM uygulanmasıyla elde edilen sonuçlar Green Function çözümleriyle tam olarak uyumluluk göstermiştir.
- Seri formu çözümlerinde yakınsaklık hızlı bir biçimde sağlanmıştır.
- Yöntem, bazı denklemler için manuel olarak bile çözüm üretmektedir. Bazı denklemler için ise MATHEMATICA, MATLAB gibi uygulamalarla kısa kodlarla çözüm üretilebilmektedir.
- Yöntemin karmaşık matematiksel yapısı olmadığından anlaşılması ve uygulanması oldukça kolaydır.
- HPM'nin bu çalışmadaki uygulamalarının tam sonuç vermesi, yöntemin, analitik çözümlerinin elde edilmesinde çeşitli zorluklarla karşılaşılan çok gruplu ve/veya çok bölgeli nötron difüzyon denklemlerine uygulanabileceği yolunda güçlü bir motivasyon oluşturmaktadır.

Teşekkürler

Şükran ÇAVDAR, Ali GÖKSU

İstanbul Teknik Üniversitesi, Enerji Enstitüsü, Nükleer Araştırmalar ABD

IV. Ulusal Parçacık Hızlandırıcıları ve Uygulamaları Kongresi
30 Ağustos - 1 Eylül 2010, Bodrum, Türkiye